

Waris Dirie
en Jeanne D'Haem

*Dochter van
de nomaden*

1

Dromen over de woestijn

Er kwam een man naar de boodschapper van God die vroeg: 'O, boodschapper van God, wie heeft mijn vriendschap het meest verdiend?' De profeet zei: 'Uw moeder.' De man vroeg: 'En wie dan?' De profeet zei: 'Uw moeder.' De man vroeg vervolgens: 'En wie dan?' De profeet zei: 'Uw moeder.' De man vroeg weer: 'En wie dan?' De profeet zei: 'Uw vader.'

SOMALISCHE OVERLEVERING OVER
DE PROFEET MOHAMMED

In Somalië hebben duivels een lelijke witte huid. We noemen ze djinns en ze zijn overal. Ze kruipen in mensen en dieren en maken hen ziek, ze halen streken uit en maken je gek. Wanneer je iets neerzet en het even later is verdwenen, dan weet je dat er een djinn aan het werk is. Mijn moeder schreeuwde naar ze: 'Hé! Duivel! Scheer je weg van mijn spullen! Die zijn niet van jou; we moeten je hier niet.' Ze leerde me dat ik niet moest gaan zoeken, want zodra de duivel je verlaat, vind je dat wat je kwijt was. Mijn moeder wist alles over de duivels en hoe je van ze af moest komen. Ze kende speciale gezangen en wist precies met welke bladeren of boombast ze de duivel uit kon drijven wanneer we ziek waren. Ze zocht naar bloemen en kookte wortels van planten of gaf ons rauwe wortels om op te kauwen. De bijzondere bladeren en zwammen bewaarde ze in een leren buideltje. Ze kon de rook van het vuur, de wind en de sterren lezen en wist wanneer het de juiste tijd was. Ze stond in hoog aanzien omdat ze bijzondere gaven bezat, en toen ik nog een klein meisje was, kwamen mensen met zieke dieren naar haar toe.

Ik ben opgegroeid bij een nomadenstam in de Somalische woestijn. Mijn vader en moeder hadden veel kinderen. Zoals de meeste Somaliërs leidden we het leven van een herdersvolk: we hielden kamelen en geiten en leefden van hun melk. Zoals de traditie voorschreef, hoedden mijn broers doorgaans de kamelen, terwijl de meisjes op de kleinere dieren pasten.

Mijn familie trok voortdurend rond, en we bleven nooit langer

dan drie of vier weken op dezelfde plek. De zorg voor onze dieren dreef ons voort. We waren altijd op zoek naar voedsel dat ons vee in leven zou houden, maar die broodnodige bestaansmiddelen zijn in het droge Somalische klimaat vaak moeilijk te vinden.

Op een dag, toen ik ongeveer acht *gu* of regentijden oud was, was ik onze geiten aan het hoeden, niet ver van de plek waar mijn familie de tenten had opgeslagen. Die morgen klauterde ik over de steile zanderige oevers van de *tuug*, de droge rivierbedding, naar een plek die ik de vorige dag had ontdekt. Daar stonden een paar acacia's en wat vers gras. De grote geiten gingen op hun achterpoten staan en trokken de takken naar beneden zodat ze de onderste bladeren op konden eten. In de regentijd kun je de geiten rond de nederzetting min of meer hun gang laten gaan, maar in het droge seizoen moet je op zoek gaan naar stukken gras en mag je de dieren geen moment uit het oog verliezen want achter iedere struik loert een roofdier naar een mogelijke prooi. Ik bracht de hete middag in de schaduw door, ik zong liedjes in mezelf en speelde met poppen die ik van takjes had gemaakt. Ik heb altijd al geweten wat ik wilde worden. Zelfs als klein kind had ik al een beeld voor ogen. Ik wist met wat voor man ik zou gaan trouwen. Ik speelde dat ik een hut had. Ik deed net alsof kleine steentjes mijn geiten waren en grotere steentjes mijn kamelen en koeien. Ik bouwde een grote ronde hut van zand. Met nat zand ging het het beste, omdat ik de hut dan precies zoals ons eigen hutje kon maken, alleen was de mijne beter omdat ik zelf kon bepalen hoe hij eruit ging zien. Mijn moeder bouwde onze hut altijd van matten die ze van lange grasstengels weefde, zodat ze snel op kamelen konden worden geladen wanneer we weer verder trokken. Mijn speelhutje was net zo veilig en knus als haar hut. Ik had een man en kinderen en we woonden een heel eind bij mijn familie vandaan.

Midden op de dag leek de zon met zijn hitte alles te verstarren. Ik kon in beide richtingen een heel eind langs de zanderige *tuug* kijken. 's Avonds, op weg terug naar de hutten, had ik de gemene gele ogen van een troep hyena's gezien die mij en de geiten in de gaten hielden. Ik was bang, ook al zei mijn vader dat de hyena's niet dichterbij zouden komen wanneer ik in de buurt was. Ze zijn slim en als je niet goed oplet, zullen sommige tussen jou en een van de geiten komen terwijl je de andere in de gaten houdt. Je moet jezelf groot en onbe-

vreesd maken, want als ze merken dat je bang bent, laten ze je niet met rust.

Witje, de lievelingsgeit van mijn moeder, keek op en snuffelde, en dus keek ik ook op. Ik zag een man langs de rand van de *tuug* lopen die een kameel aan een gevlochten koord met zich meevoerde. Gewoonlijk lopen de kamelen achter een leidkameel aan met een houten kamelenbel. Die maakt een hol geluid, en de andere beesten volgen in een rechte rij, als olifanten die elkaars staart met hun slurf vasthouden. Deze gekke kameel liep op een vreemde manier naar één kant te draaien en te trekken. Het dier verzette zich niet, maar liep te trillen en had het schuim op de bek staan. Af en toe hield het halt en stond het te rillen. Dat beest was bezeten door een djinn, dat kon niet anders. Er huisde een duivel in. Ik keek toe terwijl de man de arme stumper langs de heuvelrug voorttrok. Ineens zeeg het dier als een zelig hoopje ineen. De man schreeuwde en riep dat de kameel op moest staan. Hij begon het dier met een stok op zijn buik te slaan, maar de kameel lag daar maar als een bezetene te stuiptrekken in het zand. Het leek me dat het een *hahl* was, een wijfje, en dat ze drachtig was, en dus een waardevol dier. De man ging zitten en sloeg zijn handen voor zijn gezicht. Het verbaasde me dat een volwassen man in het zand ging zitten. Gewoonlijk staan nomaden rechtop, met de voet van hun ene been tegen het dijbeen van het andere en met hun armen op een stok geleund die ze op hun schouders dragen. Ook hurken ze op de grond, maar nooit in het zand. Ik had nog nooit iemand op die manier een kameel zien slaan. In mijn familie golden kamelen als buitengewoon kostbaar. Ze konden bijvoorbeeld geruild worden tegen een bruid. Mijn vader en mijn ooms behandelden onze kudde streng, maar ze sloegen de kamelen alleen wanneer ze koppig waren en niet wilden gehoorzamen. Kamelen kunnen gemeen zijn, en ik wist dat ik uit de buurt van schoppende poten en bijtende tanden moest blijven.

Ik zorgde ervoor dat de man me niet zag, omdat ik bang was dat hij mij anders ook zou slaan. Ik wilde naar huis rennen en alles aan mijn moeder vertellen, maar ik durfde de geiten niet alleen te laten. Als de dieren wegliepen of als een hyena er eentje te pakken zou krijgen, zou mijn vader woedend worden en me een pak slaag geven. Ik bleef zo stil als een verschrikt gazellenjong in de struiken staan en durfde amper adem te halen.

Eindelijk hield de *hahl* op met trillen. Ze keek even om zich heen en leek te beseffen dat ze op de grond lag. Ze trok haar poten op onder haar buik en stond ineens op. Hoewel ze sierlijk bewoog, zoals alle kamelen, liepen het kwijl en het schuim van haar bek. De vreemdeling stond ook op – het leek wel alsof hij dit al vaker had meege maakt – en begon haar weer voort te trekken. Ze daalden af in de *tuug* en kwamen aan de andere kant, aan de kant van ons kamp, weer te voorschijn. Ik nam aan dat de man zich zorgen maakte over zijn zieke kameel. Als ze doodging, zou hij het jong en daarmee ook de kans op meer bezit kwijtraken.

Voorzover ik me kon herinneren, was het nog nooit zo lang heet en droog geweest. Ik wist dat mijn ouders zich zorgen maakten, ook al zeiden ze er niets over. We hadden niet veel water omdat de bronnen in de *tuug* opdroogden. We moesten verschillende keren verder trekken, op zoek naar water voor de dieren. Op een nacht stierf een pasgeboren kamelenjong. Mijn jongere broertje, dat we Oude Man noemden omdat hij vanaf zijn geboorte grote plukken wit haar had, vond het de volgende ochtend. Oude Man leek alles altijd eerder dan anderen te weten, hoewel hij nog klein was. Mijn vader gaf het kleine ding, dat een en al poten en nek was, een por en keek op naar de wolkeloze hemel. Wanneer het droog was, keek hij voortdurend naar de hemel en naar Allah, smekend om regen. We konden het vlees van het jong niet eten, omdat het volgens de islam onrein is om een dier te eten dat niet op de juiste manier – met een mes door de keel – is gedood. Gieren cirkelden al zo onverschrokken boven onze hoofden dat hun lange vleugels elke keer wanneer ze overvlogen een schaduw wierpen. Ik herinner me nog het geluid van de droge wind en het zachte gemompel van mijn moeder die zat te bidden.

Mijn moeder sloeg nooit een van haar dagelijkse gebeden over, hoe uitzichtloos de situatie ook was. Als iemand ziek is, hoeft hij maar drie in plaats van vijf keer per dag te bidden en dan hoeft hij niet te knielen, maar mijn moeder bad altijd vijf keer. Voordat moslims beginnen met bidden, wassen ze zich, zodat ze schoon en rein met God kunnen spreken. *Allah, laat deze wassing mijn ziel zuiveren...* We hadden amper genoeg water om in leven te blijven of om aan de dieren te geven, en er was al helemaal geen water om ons te wassen. Wanneer mama geen water kon vinden, waste ze zichzelf

met zand. Vijf keer per dag groef ze zorgvuldig wat zand onder een struik weg, waar nog geen dieren of mensen hadden gelopen. Ze hield het in haar handen en waste zich ermee alsof het water was. Ze wreef ermee over haar gezicht en voeten. Vervolgens rolde ze haar gebedskleed uit en wendde zich tot het oosten, in de richting van de heilige stad Mekka, en bad, buigend en knielend en zingend. *Er is geen andere God dan Allah en Mohammed is Zijn profeet...* De zon was onze klok en we hielden onze gebeden bij zonsopgang, als de zon zijn hoogste punt had bereikt, voor zonsondergang, na zonsondergang en 's nachts.

Wanneer mijn moeder haar gezang tot Allah had beëindigd, rolde ze haar kleed op en borg het op in onze ronde hut. Die had ze zelf gebouwd van de lange boomwortels van de *galol*. Ze had de buigzame wortels opgegraven en ze tot een koepelvorm gebogen. De wortels werden bedekt met matten die ze van gras had geweven. Mijn moeder was de werker van de familie. Ze kookte het eten, voedde de zuigelingen, bouwde het huis, weefde de matten waarop we sliepen en maakte manden en houten lepels. Ze was de kok, de huizenbouwer, de dokter en mijn enige leermeester. Mijn moeder zei niets over het dode kameelveulen, ze ging gewoon verder met haar werk. 'Als God het wil, hebben de geiten vanmorgen melk,' zei ze. Dat zei ze elke dag wanneer we de geiten en kamelen gingen melken. Mijn moeder kon goed met dieren omgaan. Ze bleven altijd rustig staan wanneer ze ze aanraakte. Ik moest de kop van een dier altijd tussen mijn benen klemmen, in de plooiën van mijn jurk, en me over de rug van het beest buigen om te voorkomen dat het zou trappen of in de kom zou schijten wanneer ik het probeerde te melken. Ze leken altijd naast haar te willen staan en te willen dat zij hun zachte uiers aanraakte. Moeder maakte grapjes en zong tijdens het melken.

Witje gaf die ochtend de meeste melk en mijn moeder verdeelde die tussen ons. Ze keek mijn vader recht in zijn ogen, wat ze zelden deed, en toen ze hem haar kom met melk gaf, hielden ze die allebei even vast. Mijn vader was zo sterk dat hij de grootste geit die we hadden kon optillen. Hij behoorde tot de stam van de Darod en tot de clan van de Mijertein, de grootste en sterkste clan in heel Somalië. De bijnaam voor de Darod is *libah*, of leeuw. Hij was langer dan alle andere mannen die ik kende en had zulke scherpe ogen dat hij van een afstand kon zien of hij met een gazellenbok of -geit te doen had.

Ik wist dat hij knap was, want ik zag dat vrouwen grapjes met hem maakten om zijn aandacht te trekken.

De vreemdeling leidde de kameel naar ons kamp. Ik wist dat ik de geiten niet alleen kon laten, maar ik wilde dolgraag weten wat er aan de hand was met de boze man en zijn gekke kameel. Ineens zag ik Oude Man langs de andere kant van de *tuug* lopen, op zoek naar hout. ‘*Calli*, kom hier,’ riep ik al wenkend. Ik vroeg me af waarom hij op zoek was naar brandhout. Hij sprong naar beneden en bleef in de *tuug* staan.

‘Wat is er aan de hand?’ riep ik.

‘Moeder wil een groter vuur,’ zei hij. ‘Een neef van ons heeft een zieke kameel meegebracht om te kijken of zij hem kan genezen.’ Oude Man had een lief gezichtje onder zijn verbazingwekkende witte haar, en ronde goudbruine ogen. Hij leek op mijn moeder, de echte schoonheid van onze familie. Niemand zei dit echter, want we geloofden dat er iets ergs met hem zou gebeuren zodra je zoiets zei.

‘Oude Man,’ riep ik. ‘Kom eens hier en pas op de geiten. Ik moet mama spreken.’ Mijn broertje aarzelde, maar hij vond het fijn dat ik hem oud genoeg vond om op de geiten te letten. Als voorbereiding op het hoeden van kamelen, het werk dat het meeste aanzien geniet, hoeden de jongens op jonge leeftijd eerst de schapen en de geiten. Doorgaans liet ik hem niet eens in de buurt komen en dan zei ik dat hij de dieren bang maakte, maar nu wilde ik zo graag weten wat er aan de hand was dat ik een pak slaag riskeerde, wat ik ongetwijfeld zou krijgen als Oude Man een van de geiten kwijt zou raken.

Ik was bang dat iemand zou zien dat ik de geiten had achtergelaten en sloop voorzichtig in de richting van onze hut. Niemand had echter oog voor een mager kind dat daar rondzwierf. Ik kon de rook van het vuur en de thee ruiken. Ik zag dat mijn oudere zus de thee in een van onze twee glazen goot. Ze hield de pot omhoog en schonk de thee in een lange dunne straal uit, zodat de kruidige geur zich kon verspreiden. Ze gaf de thee aan mijn vader en aan de vreemdeling. Ze keek hen nooit recht in hun ogen, maar richtte haar blik alleen maar naar de grond, als een fatsoenlijke vrouw. Ik vroeg me af waarom mama de mannen hun thee niet gaf.

De drachtige kameel stond naast onze hut en begon weer te draaien en te stuip trekken. De kameel kreeg een aanval! Mijn moeder zat vlakbij in de schaduw van onze hut op haar hurken te wach-

ten. Ze hield elke beweging van het dier in de gaten, alsof ze het wilde kopen. De kameel was lichtbruin, bijna de kleur van de manen van een leeuw, en haar buik was gezwollen door het jong. Ze had sneden in haar vlees en haar knieën waren bloederig van het vallen. Mama keek zo ingespannen naar het dier dat het leek alsof ze in de ban van iets was, maar het was geen angst. Ik hurkte zachtjes achter mijn moeder neer. Ik wilde ook genezeres worden en moest dus weten wat ze deed.

Mijn moeder keek naar de mannen die thee zaten te drinken. De vreemdeling was een verre neef van de clan van mijn vader, de Mijertein. Hij was niet zo lang als mijn vader en had een vreemd gevormd hoofd en een lange nek, als een struisvogel. Mijn moeder wilde weten wat voor vlees ze in de kuip had en keek toe terwijl hij zijn thee dronk en met mijn vader over een of andere politieke partij en de gevechten in de Ogaden in Ethiopië praatte. Ze keek naar het opgedroogde kamelenbloed en de haren aan het uiteinde van zijn stok. Ze stond op en liep langzaam en zachtjes kirrend naar de kameel toe. ‘*Allah bah wain*, God is groot,’ zong ze. Ze legde haar vlakke hand tegen de kaak van de kameel en liet toen zachtjes, behoedzaam, haar vingertoppen langs de lange nek, boven langs de schouder naar de buik glijden. De kameel liep niet weg, maar stond de hele tijd te rillen. Mama betastte de hele buik met het nieuwe leven erin. Het dier was zo mager dat de ribben uitstaken, ook al droeg ze een jong. Mama legde haar oor tegen de buik van het beest en luisterde of ze de hartslag van een nieuw leven kon horen. Langzaam deed ze een paar stappen achteruit. Ze haalde met haar vingers wat van het schuim rond de zwarte lippen van het dier weg. Ze wreef het tussen haar vingers en proefde ervan. Ze deed de bek van de kameel open en keek naar de tanden en de dikke tong. Toen het dier plaste, pakte ze wat van het natte zand op en rook eraan. Ze leek op het juiste moment te wachten en keek naar de zon die langzaam achter de heuvels in de verte verdween. Ze wist hoe de sterren bewogen en wanneer de seizoenen zouden veranderen van de *gu*, de regentijd, in de *hagaa*, het droge seizoen. Ze wist gewoon wanneer bepaalde dingen moesten worden gedaan en wanneer het beter was om te wachten.

Mama pakte de gevlochten halster en trok die naar achteren. Ze probeerde de kameel over te halen tot *faardisimo*, om te gaan zitten. Ik zag dat de lange oren allebei in de richting van de stem van mijn

moeder bewogen, alsof ze ernaar verlangden haar te horen. Het beest ging moeizaam zitten. Eerst knielde ze neer op haar voorpoten, vervolgens trok ze haar achterpoten op en ging zitten, met haar achterpoten onder haar gevouwen. Kamelen worden gedresseerd om te zitten omdat ze zo hoog zijn dat ze als ze staan niet kunnen worden beladen. Mama hurkte neer, zodat haar gezicht op gelijke hoogte met de kop van de kameel was.

Overall in het kamp werd het stil. De mannen hielden op met praten, de vrouwen rammelden niet meer met hun pannen. Zelfs de rook van het vuur leek stil in de lucht te hangen. Mama hief haar handen op en hield ze aan weerszijden tegen de kop van de kameel, alsof ze het gezicht van een kind vasthield. Ze keek het dier recht in de ogen en gaf de kameel toen zachte tikken. ‘Kom eruit, duivel, kom eruit! Je bent niet gewenst.’ Op de een of andere manier wist ze precies hoe vaak en hoe hard ze moest slaan om de djinn te verjagen. Ze pakte de leren amulet met woorden uit de heilige Koran die ze om haar hals droeg en raakte hiermee de neus van het dier, de poort tot de ziel, aan. Het dier bleef enkele ademteugen lang volkomen stil staan – en toen hield het trillen op en de kameel begon te kauwen zoals rustende kamelen doen.

Mama stond op en bedekte haar gezicht met haar hoofddoek voordat ze naar mijn vader en zijn neef liep. Ze keek naar de grond en vertelde hun dat een boze geest, een bepaalde djinn, in de kameel was gekropen en ervoor had gezorgd dat het dier aanvallen kreeg. ‘Ze zal spoedig bevallen van haar jong,’ vertelde mama, ‘nog voor de nieuwe maan. Die rillende djinn is nu weg, maar de kameel moet rusten en extra water en voer krijgen totdat ze van haar jong bevalt. Dat zal haar kracht geven om tegen de djinn te vechten, mocht hij terugkomen.’

‘Ze wil niet eten,’ zei de neef.

‘Ze is bang voor de duivel,’ legde mijn moeder uit. ‘Je moet lief voor haar zijn en zachtjes tegen haar praten, dan gaat ze wel eten en wordt ze dik.’

‘*Hiyea*, ik begrijp het,’ zeiden mijn vader en zijn neef tegelijkertijd knikkend.

‘We gaan een geit slachten, een feest geven en tot Allah bidden om deze djinn weg te houden,’ zei vader. Ik moet overeind zijn gesprongen toen hij ‘geit’ zei, want hij keek op en zag me. Hij stak zijn